

Odbory spolku „Čech“ a „Československého národního domu T. G. Masaryka v Sofii“ v letech 1919–1939

Emil Minčev¹

Divisions of the association „Czech“ and the „Czechoslovakian national house of T. G. Masaryk in Sofia“ in the years 1919–1939

The Czech community in Sofia created complex associations, which became part of its daily life. The main compatriot association was the club “Czech”, established in 1892. It was later succeeded by the “Czechoslovak national house of T. G. Masaryk in Sofia” in 1925. Those big associations were organizing many events and anniversaries, connected with the Czech nation. They also had the very important role of keeping the community unified.

Starting as an autonomous association, some of the later divisions of the compatriot club give us important information about what the Czechs thought they were missing in their compatriot society. It was the association of the Czech girls and women, later known as “České srdce” that was the most long-lived among all of them (from 1919 to 1939). It successfully filled not only the role of woman organization, but also as a charitable organization. As such it was very important for ensuring the well-being of all the misfortunate members of the community which fell into poverty. It was also the only division that was reestablished after the Second World War.

The economic crisis of the 30s led to the creation of another charitable division of the “Czechoslovakian national house” — the “Baráčníci”. It existed only for six years, from 1932 to 1938. Although relatively short lived, this division was mainly oriented into helping poor children from the Czech school in Sofia. As such it also represents the will of the compatriot community to help its members.

This will be represented also by the mutual insurance association “Vzájemnost”, which was established in 1921. In 1925 it became the insurance division of the “Czechoslovak national house”. The original idea of insuring the members of the community in the case of death soon became limited by the administrative overload and the issue of sustainability with the declining number of insured people. The primary target to insure all members of the compatriot community was never reached and the division soon fell into a decline and was dissolved after 1934.

All those divisions provide us an interesting view of the compatriot community in Sofia. The one resemblance between them was the idea of solidarity within the community which ensured that its members remained unified.

KEYWORDS:

Czechs in Sofia; association “Czech”; Czechoslovakian National House of T. G. Masaryk in Sofia; České srdce; Baráčníci; Vzájemnost

1 Univerzita Pardubice, kontakt: emil.mincev@upce.cz.

SPOLKOVÁ ČINNOST ČECHŮ V SOFII V LETECH 1878–1939

Po skončení Rusko-Turecké války (1877–1878) vznikl na balkánském poloostrově nový stát — Bulharsko. Berlínským kongresem v roce 1879 bylo jeho území rozděleno na dva státní útvary — Bulharské knížectví s hlavním městem Sofie, zahrnující severozápad země, a autonomní provincii Východní Rumélii s hlavním městem Plovdiv, která patřila k Osmanské říši a zahrnovala jihovýchodní část země. V obou nových státních útvarech tvořili převážnou většinu obyvatelstva Bulhaři (Берков 1991: 21–29, 59–69, 79–100).

V roce 1885 došlo ke sjednocení těchto dvou útvarů do Bulharského carství, které vyhlásilo nezávislost v roce 1908. Jednalo se o jeden z prvních autonomních slovanských států v Evropě na konci 19. století. Carství existovalo až do doby nástupu režimu Vlastenecké fronty v září 1944, která předznamenala nástup komunismu v Bulharsku (Rychlík 2000: 240–331).

Bulhaři byli v této době vnímáni českou veřejností jako bratrský slovanský národ, který byl po staletí poroben Osmanskou říší a nyní byl svobodný. Právě proto se část Čechů rozhodla odcestovat a pomoci „bratrským slovanským“ zemím. Mnoho z nich mířilo do centra bulharského carství — Sofie (Amort 1980: 136–137, Brožka 1921: 136–137, Škorpil 1881: 2).

Češi v Sofii byli všech možných oborů a zaměstnání. Významnou část společenské elity tvořili čeští podnikatelé, malíři, hudebníci, úředníci a učitelé, početné byly i skupiny řemeslníků a drobných živnostníků. Kolem roku 1892 se počet českých migrantů vyšplhal na 100 osob (Charous 1922: 11).

Zpočátku byla česká komunita v Sofii rozdělená na malé přátelské skupiny Čechů, kteří byli členy různých bulharských a rakouských spolků. Myšlenka založení ryze československé organizace ji však provázela už od samotného začátku a vyvrcholila založením spolku „Čech“ v roce 1892 (Pospíšil 1929: 14–16).

Počátky spolku byly velice skromné. Počet jeho členů do roku 1899 značně kolísal a ustálil se kolem čísla 56. Mezi jeho činnosti patřila organizace oslav českých svátků, významných výročí, velikonočních, mikulášských a silvestrovských oslav. Byla založena knihovna, která dostávala české časopisy a noviny. Přes bouřlivé začátky, kdy proti sobě stály skupiny mladočechů a staročechů, se spolek postupně stal centrem české komunity v Sofii (Pospíšil 1929: 16–30).

Do roku 1914 počet členů spolku postupně stoupal až na 148 lidí. Činnost sdružení se postupně rozšiřovala, počet konaných oslav se zvyšoval, organizovaná byla i divadelní představení (Pospíšil 1929: 31–61).

Od roku 1907 měla krajanská organizace i odborovou činnost — organizovala první podpůrnou pokladnu pro své členy. Příspěvky do této pokladny byly vyčleněny z členského příspěvku a byly poskytovány Čechům, kteří se nacházeli v hmotné nouzi (Protokol SČ 1900: 464).

Během meziválečného období dosáhla činnost spolku „Čech“ svého vrcholu a v roce 1925 se podařilo získat dostatek peněz na zakoupení spolkového domu. Krajanská organizace byla nahrazena spolkem „Československý národní dům T. G. Masaryka v Sofii“. Vlastní prostory znamenaly značné zvýšení počtu uskutečněných akcí a podporu dalších českých a slovenských organizací v Bulharsku (Pospíšil 1929: 144, Anonym 1924: 89, Anonym 1924: 132, Anonym 1924: 145, Anonym 1924: 153).

Spolu se založením nového krajanského spolku bylo rozhodnuto o jeho vnitřním rozdělení na odbory. Některé z nich byly nedílnou součástí krajanské organizace — například odbor zábavní, organizující divadelní představení, který úzce spolupracoval s poradatelským odborem při organizaci společných akcí krajanů a odbor hospodářský, který se staral o účty spolku. Další odbory měly vlastní strukturu, jako například osvětový, jenž se staral o českou školu, pojišťovací, který byl dobrovolný, dobročinný, jenž sdružoval zejména ženy (Anonym 1925: 13).

V soudobé historické literatuře nebyla doposud těmto odborům věnována pozornost, proto se v této studii zaměřím na dějiny dámského podpůrného spolku „České srdce“, dobročinného odboru „Baráčníků“ a vzájemného pojišťovacího sdružení „Vzájemnost“. Tyto sekce se staly nedílnou součástí společenského života krajanské komunity v Sofii, a to zejména v meziválečném období.

SDRUŽENÍ „ČESKÉ SRDCE“ V LETECH 1919–1944

Spolek dam a dívek českých byl založen už před rokem 1892. Bohužel se o jeho samostatné činnosti nedochovaly žádné prameny, pouze je občas zmiňován jako odbor spolku „Čech“ po roce 1892. V rámci krajanské organizace se podílel na organizaci různých akcí, a jelikož členství žen ve sdružení „Čech“ nebylo dlouhou dobu povoleno, stal se i jakýmsi útočištěm všech českých dívek a žen v Sofii. Do roku 1914 se jednalo o méně aktivní spolek bez vlastních stanov, který byl zejména dobročinným a pomáhal krajanům v nouzi (Charous 1922: 11).

To se změnilo už v průběhu první světové války. V souvislosti s odchodem mužů na frontu velká část žen a dívek začala pracovat ve válečném průmyslu a po skončení války byla velice aktivní. Dne 28. října 1919 byl založen „Dámský podpůrný spolek české srdce v Sofii“, který byl později známý pouze jako „České srdce“. Nové sdružení zpočátku působilo nezávisle na krajanské organizaci, úzce však s „Čechem“ spolupracovalo. Snaha o osamostatnění zřejmě nebyla veliká, protože dámy opomenuly sepsat vlastní stanovy. Během roku 1925 na to přišlo vedení nově založeného „Národního domu“ a rozhodlo, že „České srdce“ nemůže mít žádná veřejná práva a může fungovat pouze jako jeho sekce (Zápisy SVD 1937: 63).

Vznik „Českého srdce“ úzce souvisel se socialistickou revolucí v carském Rusku. Už během roku 1918 začaly do Evropy putovat vlaky, plné ruských emigrantů, mezi kterými byli také krajané. Do Bulharska zamířilo několik těchto vlaků a české dámy se rozhodly aktivně pomáhat krajanům z Ruska (Maršoun 1923: 94).

Do roku 1925 spolek organizoval mnoho dobročinných akcí. Například při každoročních oslavách sv. Mikuláše dával dárky chudým dětem. Mimo to organizoval řadu sbírek, ze kterých se stalo tradiční pití čaje českých dam, na které se vybíralo vstupné. Nasbírané prostředky byly věnovány péči o krajanů, kteří se dostali do neshody, zejména péči o starší příslušníky krajanské obce, kteří si nedokázali sami obstarat živobytí (Maršoun 1923: 94, Anonym 1924: 37, Anonym 1924: 53, Zápisy SVD 1937: 63).

Dámská organizace se těšila velké popularitě mezi českými dívkami a dámami. V roce 1919 měla 60 členek. V roce 1928 jich bylo už 98 (Pospíšil 1929: 84–85).

Vedení „Českého srdce“ se zpočátku ujala paní A. Komeščíková, která vystupovala jako předsedkyně (Pospíšil 1929: 84). V letech 1919–1920 dámy přijaly do svých řad jako čestnou předsedkyni Marii Künzl-Jizerskou, manželku tehdejšího československého vyslance v Bulharsku Rudolfa Künzl-Jizerského. Od ní se pak dočkaly vydatné podpory. V roce 1922 byla předsedkyní zvolena paní B. Maršounová a do výboru se dostaly dámy ze známých českých rodin, například paní Stříbrná (z rodiny známého učitele a botanika Václava Stříbrného), paní Brožíková (z rodiny učitele Brožíka), paní Mrkvičková (z rodiny malíře Jana Mrkvičky) (Anonym 1922: 55). Nejspíš se jednalo o manželky těchto významných osob české kolonie, bohužel v pramenech však nejsou uvedena jejich jména.

V letech 1923 až 1924 zažil spolek menší krizi, protože paní Maršounová odmítla nadále být předsedkyní a spolu s ní odstoupila i většina výboru. Je zřejmé, že se jednalo o vnitřní pře, které se dostaly na takovou úroveň, že byl do sdružení přizván jako jednatel a pokladník muž — pan V. Sahánek. V roce 1923 byl spolek spravován výborem bez předsedkyně, od roku 1924 byl veden místopředsedkyní paní Vakovčiovou (Anonym 1924: 53). V červnu 1925 spolek opustila jeho bývalá předsedkyně paní Maršounová (Anonym 1925: 57).

Od července 1925 se situace v „Českém srdci“ začala postupně zlepšovat díky tomu, že krajanský spolek získal v tomto roce vlastní budovu. To znamenalo, že sdružení dam mohlo vyvíjet soustavnou činnost v této budově. Členky toho maximálně využily a začaly se pravidelně scházet každou středu okolo 16. hodiny na šálek kávy v jídelně budovy „Národního domu“.

Přestože během téhož roku byly všechny odbory spolku „Čech“ začleněny do sdružení „Československý národní dům T. G. Masaryka v Sofii“, „České srdce“ zůstalo autonomním odborem a zachovalo si i svou členskou základnu (Anonym 1925: 119, Zápisy SVD 1937: 64–65).

Další zmínky o činnosti tohoto sdružení je možné nalézt v zápisech ze schůzek výboru „Národního domu“. Až v roce 1927 se podařilo ustálit nové vedení „Českého srdce“. Jeho předsedkyní se stala paní A. Marková. Z téhož roku je také první zmínka o tom, že spolek zřídil chudobinec pro krajany v nouzi. Je tedy zřejmé, že získání vlastní budovy představovalo značné zlepšení nejen pro krajanský spolek, ale i pro „České srdce“ (Zápisy SVD 1932: 30).

České dámy sjednaly v roce 1928 také bezplatný transport nemocných krajanů z chudobince do místní nemocnice. Provoz chudobince byl zajištěn značnými dary a výtěžky z dobročinných akcí, které „České srdce“ organizovalo. Chudobinec byl obdobně financován i během dalšího roku (Zápisy SVD 1932: 36, 99, 100, 193).

V letech 1930–1931 odbor zažíval krizi, která se projevila značným úbytkem členské základny. V roce 1930 bylo registrováno pouze 40 řádně platících členek, přitom dva roky předtím jich bylo 98. Úbytek počtu členek byl zřejmě způsoben tíženou hospodářskou situací související s globální ekonomickou krizí. Kvůli odchodu více než poloviny členek, byl členský příspěvek zvýšen na 60 leva ročně. Tento příspěvek byl využíván na dobročinné účely a zejména na podporu chudobince (Zápisy SVD 1932: 256).

V roce 1931 členky postupně přestávaly platit příspěvky a na konci roku muselo „České srdce“ vykázat schodek ve výši 3 760 leva. Za těchto okolností musela předsedkyně A. Marková zvýšit příspěvky na 100 leva ročně (Zápisy SVD 1937: 6–7).

Postupné překonávání krize začalo v roce 1932. „Českému srdci“ se podařilo najít lepší ubytování pro chudé krajaný v obci Lozenec. Nájemné v této lokalitě bylo vyšší, a proto musel odbor organizovat dodatečné dobročinné akce a sbírky. To se nakonec podařilo a chudobinec byl přestěhován v říjnu do Lozence. Trvale v něm byli ubytováni 4 krajané a několika bylo poskytnuto jen přechodné ubytování. Celkové náklady na chudobinec byly kolem 10 000 leva. Dalších více než 20 000 leva poskytl odbor „České srdce“, jako podporu celkem patnácti jednotlivcům a rodinám a mimo to podporoval i několik dětí v opatrovně. Rok 1932 se tím zařadil mezi velice úspěšné, i když rozpočet skončil s menším schodkem. Celkově bylo na akcích, darech a příspěvcích vybráno 30 374 leva a výdaje byly ve výši 30 420 leva (Zápisy SVD 1937: 62, 83, 103, 106, 127).

I rok 1933 byl pro „České srdce“ velice úspěšný. Na začátku roku se uskutečnilo sloučení administrace „Českého srdce“ s „Národním domem“. Od tohoto roku odbor již nebyl autonomní, stále však měl vlastní předsedkyni, kterou se nyní stala paní Františka Čmolíková (Zápisy SVD 1937: 129–131, 136, 336). Kromě organizování různých oslav a akcí spolu s „Národním domem“, odbor pokračoval v podpoře chudobince, kde byli ubytováni trvale 2 krajané a deset jich zde žilo přechodně. Ke sponzorům „Českého srdce“ se přidal i vyslanec Prokop Maxa (Zápisy SVD 1937: 179, 204, 219).

Aktivita „Českého srdce“ nijak neutrpěla ztrátou autonomie spolku. V roce 1934 se podařilo vyjednat lepší prostory pro chudobinec ve čtvrti Poduene a ten tam byl v září přestěhován. Kromě toho byla rozšířena podpora chudých dětí a byla navázána úzká spolupráce s nově vytvořeným odborem „Baráčníků“. Největšími dárci „Českého srdce“ se v tomto roce stalo vyslanectví a úroky z peněžních fondů, které odkázaly paní Vilemína Prošková a Jindřiška Benešová na dobročinnost. Tyto zdroje posloužily jak ke zlepšení materiální situace chudobince, tak i k rozšíření činnosti odboru (Zápisy SVD 1937: 258, 271, 274, 370).

V roce 1935 odbor pokračoval velice aktivně v podpoře chudých a nemocných krajanů. Napomohl k tomu i velký přebytek z minulého roku, jenž byl výsledkem velkorysých darů. S částkou převyšující 38 000 leva „České srdce“ podpořilo dvacet krajanů. Zahájena byla nová činnost v podobě textilní a obuvní sbírky, kdy bylo chudým krajanům rozdáváno oblečení a obuv. Byla zvýšena i podpora chudých dětí ve škole. K zaplacení všech výdajů muselo „České srdce“ organizovat velký počet dobročinných akcí. Za celý rok tak získalo 51 278 leva, výdaje však také stouply — přesně na 45 990 leva. Zhoršující se ekonomická situace v zemi napovídala tomu, že v příštích letech bude mnohem více krajanů potřebovat pomoc (Zápisy SVD 1946: 8, 29).

V dalších letech jsou zprávy z činnosti odboru velice kusé a je možné se dopátrat pouze okrajových zmínek.

Už v roce 1936 se přemýšlelo, jak omezit výdaje. V červnu se podařilo vyjednat přemístění chudobince se sníženým nájemným do prostorů národního domu. Kromě toho začalo „České srdce“ postupně podporovat chudší krajaný, kteří se chtěli vrátit zpátky do vlasti. Podporu dostala například paní Antonová ze Staré Zagory. Odbor pokryl náklady žákovi z české školy, který byl umístěn do sanatoria plicních chorob (Zápisy SVD 1937: 296, 303, 304, 308).

V roce 1937 „České srdce“ pokračovalo v aktivní podpoře chudobince, ze kterého byla finančně podpořena jistá paní Františka Červinková, aby se mohla vrátit do vlasti. Kromě toho do něj byli přijati další dva krajané — pan Pélz a pan Václav

Kvídera. Odbor podporoval také čtyři žáky z ruského gymnázia, kteří přišli do Bulharska z Podkarpatské Rusi (Zápisy SVD 1937: 330, 331, 337, 341, 343).

Prameny se poprvé zmiňují o jméně předsedkyně „Českého srdce“ až v roce 1938. Byla to paní Ivanová, která však již v dubnu 1939 podala demisi. Přesto odbor pokračoval ve své činnosti, a to zejména v podpoře chudobince. V roce 1938 v něm bylo ubytováno 12 až 13 důchodců. Na začátku prosince téhož roku byly prostory chudobince rozšířeny o předsíň, ve které též byla ubytována jedna důchodkyně (Zápisy SVD 1946: 52, 60, 61, 72).

V souvislosti s postupně se zhoršující mezinárodní situací byla omezována činnost krajanských spolků v Bulharsku. Postihlo to i „Československý Národní dům T. G. Masaryka v Sofii“ a všechny jeho odbory. Tíživá situace dopadala i na „České srdce“ a finanční podpora pro chudobinec se začala vybírat od jednotlivých členů krajanské obce. Během války dobročinný odbor postupně zanikl, jeho odkaz však nikoliv. Už na konci roku 1944 v souvislosti s obnovením činnosti „Národního domu“ byla obnovena i činnost „Českého srdce“. Novou předsedkyní odboru se stala paní M. Červenková a odbor pokračoval věrně v odkazu svého meziválečného předchůdce (Zápisy SVD 1946: 84, 90, 107).

ODBOR „BARÁČNÍKŮ“ V LETECH 1932 AŽ 1938

Třicátá léta 20. století byla ve znamení zhoršujících se ekonomických poměrů. V této době byla snaha o soudržnost v krajanské komunitě v Sofii mnohem silnější než kdy předtím. Právě proto vznikl v roce 1932, na popud správce české školy Karla Hlaváče, u „Národního domu“ nový odbor — tzv. „Baráčníci“. Ustavující schůze nového odboru se konala 26. listopadu 1932 v restauraci národního domu. Nový spolek byl výrazně zaměřený na dobročinnost a pomoc krajanům v nesnázích; kromě toho se však také zaměřil na aktivní spolupráci s „Československým národním domem T. G. Masaryka v Sofii“ při organizování různých zábav a slavností s dobročinným účelem. Členové „Baráčníků“ se nazývali „sousedé“ a „tetičky“, vedoucí nesl titul „rychtář“ a klubovna se nazývala „rychta“. Prvním rychtářem odboru se stal Karel Hlaváč (Zápisy SVD 1937: 80, 90, 127, 128).

Nový odbor záhy navázal blízké vztahy se sdružením „České srdce“ a podporoval ho při organizaci dobročinných akcí. „Baráčníci“ sami organizovali celou řadu každoročních akcí. Patřila mezi ně masopustní merenda (konala se vždy v únoru) a mikulášská či vánoční nadílka pro chudé děti z české školy. První masopustní merenda se konala dne 11. února 1933 a probíhala formou maškarního plesu (Zápisy SVD 1937: 90, 150, 219).

Během července 1933 opustil rychtář K. Hlaváč odbor a vrátil se do vlasti. Novým rychtářem se stal nový ředitel české školy Karel Hrdlička. Aktivita „Baráčníků“ byla přesto pořád na vzestupu. Každý měsíc byla organizována pravidelná posezení „sousedů“ a „tetiček“ a vybíral se také členský příspěvek ve výši 24 leva na rok. Velký zájem o nový odbor je vidět na vysokém počtu jeho členů — už na konci roku 1934 měl odbor 70 „sousedů“ a „tetiček“. Na rozdíl od „Českého srdce“ však měl menší finanční možnosti a poskytoval i nižší podporu. Celkem bylo v roce 1934 vybráno 7000 leva, ze

kterých 4000 bylo použito na vánoční nadílku a dalších 1380 leva bylo poskytnuto na dary krajanům v nesnázích (Zápisy SVD 1937: 219, 370).

„Baráčníci“ pokračovali v aktivní činnosti i v následujícím roce. Bohužel se jim však nepodařilo rozšířit příjmy odboru, což dokládá i poskytnutí stejné částky na vánoční nadílku v roce 1935 — tudíž 4000 leva (Zápisy SVD 1946: 8). V tomto ohledu byli značně zastíněni „Českým srdcem“, které nadále zůstávalo hlavním dobročinným odborem krajanického spolku.

V dalších letech zájem o „Baráčníky“ postupně upadal, a to až do roku 1938. Postupný úpadek vedl k tomu, že se krajané přestali zajímat o členství v novém dobročinném odboru a jeho poslední rychtář, ředitel české školy pan L. Jaroš, byl nejspíš donucen činnost „Baráčníků“ ukončit. Prameny se sice nezmiňují přímo o zániku tohoto odboru, neobsahují však také o něm žádné další zmínky. Je tedy velice pravděpodobné, že obec „Baráčníků“ v roce 1938 zanikla (Zápisy SVD 1946: 31).

Velice krátká existence dobročinného odboru „Baráčníků“ byla daná zejména mezinárodní situací. Odbor vznikl jako reakce na zhoršující se ekonomické poměry v Bulharsku, kdy vzrostl počet zchudlých krajanických rodin. To vedlo k růstu žáků z chudých poměrů v české škole v Sofii, se kterou byl tento odbor úzce spojen po celou dobu své existence. Výsledkem zhoršující se mezinárodní situace v roce 1938 byly napjaté vztahy v celé krajanické komunitě, a to zejména po konferenci v Mnichově, konané v září téhož roku. V této době se řada krajanů rozhodla vycestovat do vlasti a zajistit její obranu. V době chaosu a rozpadající se komunity bylo nezbytné zachovat existenci krajanického spolku a české školy; odbory „Národního domu“ byly odsunuty do pozadí a v podstatě přestaly existovat (Zápisy SVD 1946: 84, 90, 107).

POJIŠŤOVACÍ ODBOR „VZÁJEMNOST“ V LETECH 1921 AŽ 1934

Potom, co zažili hrůzy první světové války, začali krajané ze Sofie více přemýšlet o zajištění svých rodin v případě nenadálého úmrtí. Tato myšlenka vedla k založení pojišťovacího odboru u spolku „Čech“. Valná hromada krajanické organizace se o tom usnesla dne 23. ledna 1921 a tím vznikla „Vzájemnost“. Její prvním předsedou se stal Václav Pospíšil (Anonym 1921: 66).

Fungování vzájemného pojištění spoléhalo původně na peníze, které byly vybírány v případě úmrtí člena „Vzájemnosti“. Vybrané peníze byly určeny pozůstalým, poskytnuta jim však byla pouze větší část sebrané sumy. Menší část putovala do rezervního fondu, který zajišťoval fungování vzájemného pojištění v případě větší úmrtnosti členů nebo při prodlevách ve sběru příspěvků. Zapsání do „Vzájemnosti“ bylo dobrovolné, cílem ale bylo přilákat co nejvíce krajanů, tak aby i suma pro pozůstalé byla značná. Příspěvek v případě úmrtí byl stanoven na 25 leva, z čehož 15 % bylo odváděno do zmíněného rezervního fondu. Do odboru byli přijímáni pouze krajané do věku 40 let (Anonym 1921: 66).

Zájem o účast ve „Vzájemnosti“ byl v roce 1921 obrovský. Do konce tohoto roku měl odbor už 102 členů. Spolu s velkým nárůstem počtu členů se však vyskytly některé problémy, které neodpovídaly původním představám. Za prvé se ukázalo, že udržování agendy je velice náročné a vyžaduje náklady, se kterými se původně nepočítalo.

Za druhé, a pravděpodobně největším úskalím tohoto typu pojištění byl fakt, že členská základna musela v případě úmrtí členů pořád růst, aby zachovala stejnou úroveň příspěvků pozůstalým. Jednalo se o problém dlouhodobé udržitelnosti, který se na začátku neprojevoval (Anonym 1922: 47).

Druhá valná hromada odboru se konala 8. ledna 1922. Pro vyřešení prvního problému s udržováním agendy a náklady s tím spojenými bylo usneseno, že bude zaveden každoroční poplatek ve výši 7,5 leva za členství ve „Vzájemnosti“. Tato částka byla vyčíslena podle počtu členů a nákladů za minulý rok — celkem 750 leva. Tento krok byl ale spíš provizorním než stálým řešením problému s udržováním agendy. Jeho náročnost spočívala i v tom, že administrativu ve spolku vykonávala celá řada lidí: předseda Václav Pospíšil, pokladník Ferdinand Hořínek, členové vedení Josef Hofman, Jan Burda, Otto Pospíšil, Josef Martínek a náhradník Jaroslav Kebrdle mladší; v dozorčí radě pak paní Laušmanová, Pavel Kebrdle, Bohdan Prošek; u rozhodčího soudu — Bedřich Chochola, L. Kocík, Bohuslav Šimáček, Tomáš Drobil, František Svoboda. Celkově se tak 15 lidí podílelo na vedení a administrativě odboru (Anonym 1922: 47).

Už v průběhu této valné hromady byly narušeny základy vzájemného pojištění tím, že výbor schválil vyloučení jednoho člena odboru, pana Františka Noháče, který však řádně platil příspěvky. Není jasné, proč se výbor takto rozhodl, ale jeho další rozhodnutí ještě víc očernilo pověst „Vzájemnosti“ — rozhodnuto bylo totiž, že se příspěvky panu Noháčovi nevrátí, ale budou dány do rezervního fondu. Okolnosti, spojené s vyloučením tohoto krajana, nejsou jasné, ale toto rozhodnutí bylo pro odbor rozhodně špatnou reklamou (Anonym 1922: 47).

Z dalších pramenů je zřejmé, že tato negativní reklama zapůsobila. Během roku 1922 se do „Vzájemnosti“ zapsalo pouze 10 nových krajanů a celkový počet se tak zvýšil na 112. Vysoká inflace donutila výbor ke změně stanov na valné hromadě, konané 14. ledna 1923. Nově bylo zavedeno zápisné ve výši 3 úmrtních podpor, tj. 75 leva. Tento poplatek byl zřejmě způsoben tím, že vybírání úmrtních podpor bylo v roce 1922 neefektivní a značně se protáhlo. Navíc byl výrazně zvýšen správní příspěvek — z původních 7,5 na 50 leva a byl v téže výši vybírán i za předchozí rok (1922). Úmrtní podpora byla znovu zdvojnásobena na 50 leva. Podíl pro rezervní fond byl přitom snížen na 10 % z ní. Vydané byly i stanovy odboru, a každý člen si je musel koupit za 5 leva. Tyto změny zřejmě odrážely podcenění administrativních nákladů a dlouhodobé udržitelnosti vzájemného pojištění. Cílem „Vzájemnosti“ však nadále zůstávalo přilákat co nejvíce nových členů a výbor jen s rozhořčením sledoval situaci, ve které se pouze čtvrtina členů spolku „Čech“ a jen 6 % všech krajanů z Bulharska zapsalo do Vzájemnosti (Anonym 1923: 55–56).

Přilákání nových členů nešlo podle plánu i během roku 1923. Nakonec přibylo pouze 8 nových přispěvatelů a jeden z členů zemřel. Celkem měla „Vzájemnost“ na konci roku pouze 119 členů. Je zřejmé, že vstupní poplatky ve výši 3 úmrtních příspěvků, správního poplatku a stanov, v celkové výši 205 leva, nedělaly ze sdružení velice dostupnou záležitost (Anonym 1923: 180, Anonym 1924: 36).

Na III. Valné hromadě, konané v lednu 1924, bylo rozhodnuto o zahájení velké reklamní kampaně, členové byli vybidnuti, aby doporučili „Vzájemnost“ svým známým, a kromě toho byli do odboru nově přijati i Bulhaři. Náklady odboru se zvedly v souvislosti s využitím služeb tajemníka spolku „Čech“ a bylo rozhodnuto, že „Vzá-

jemnost“ mu bude přispívat 15 % z platu (tj. 300 leva měsíčně). Postupně se zvyšující administrativní zátěž ještě více tlačila na udržitelnost celého systému vzájemného pojištění. Výbor však uskutečnil další krok pro zachování odboru — schválil novou formu vyplácení příspěvků pozůstalým podle výše příspěvků, kteří tito členové do „Vzájemnosti“ vnesli. Zpravidla byl vyplácen cca desetinásobek toho, čím daný člen přispěl (Anonym 1924: 36).

Fungování nového systému bylo uvedeno do praxe už v roce 1924, kdy v případě úmrtí dvou členů — pánů Přesličky a Burdy — byly vyplaceny různé částky. Pan Přeslička do „Vzájemnosti“ přispěl celkem 512.50 leva a jeho rodina od ní pak obdržela 5550 leva. Pan Burda přispěl 477.50 leva a jeho rodina dostala 4526 leva. Je zřejmé, že nově zavedená pravidla nebyla příliš lákavá pro nové členy, protože během celého roku nepřibyl ani jeden a počet se ustálil na 117. V souvislosti se začleněním „Vzájemnosti“ do spolku „Československý národní dům T. G. Masaryka v Sofii“ musel výbor odboru omezit možnost přijímání nových členů pouze na členy krajského sdružení. „Vzájemnost“ se tak stala nedílnou součástí krajského spolku (Anonym 1925: 12).

Přes početný administrativní aparát docházelo ve vedení „Vzájemnosti“ zřejmě i ke zmatkům. Například při ustanovené revizi na konci roku 1925 se zjistilo, že část členů už příspěvky vůbec neplatila. Celkem se během roku 1925 do odboru přihlásili 3 noví členové a díky revizi bylo vyškrtnuto 16. „Vzájemnost“ tak měla 104 členů (Anonym 1925: 121).

Na konci roku 1925 se odbor dostal do hlubokého úpadku, který byl způsoben mimo jiné i finanční krizí v Bulharsku. Krajané začali postupně ze „Vzájemnosti“ odcházet. Výbor se je sice snažil jistou dobu udržet, postupně se však situace zhoršovala ještě víc. Je zřejmé, že původní jednoduchý nápad na založení vzájemného pojišťovacího odboru selhal při zavedení početné a nepřítliš efektivní administrace. Od roku 1928 členové mohli „Vzájemnost“ už volně opouštět. Tím byl zahájen pád plánu vzájemného pojištění (Zápisy SVD 1932: 30).

Během dalších let pojišťovací odbor upadl v zapomnění. V pramenech je možné o něm nalézt pouze několik zmínek. V roce 1931 byla rozpuštěna samostatná administrace „Vzájemnosti“ a nově byl pojišťovací odbor spravován přímo vedením krajského spolku (Zápisy SVD 1932: 254).

Je zřejmé, že „Vzájemnost“ se z této krize nedostala. Například v roce 1934 výbor „Národního domu“ konstatoval, že odbor úplně upadl v zapomnění a ztratil většinu svých členů. Vedení krajského spolku podniklo blíže nespecifikované kroky k obnově pojišťovacího odboru a jeho záchraně, ale ty se zřejmě nepovedly (Zápisy SVD 1937: 235, 236).

Poslední zpráva o činnosti „Vzájemnosti“ je z května 1934 a ukazuje praktické dopady selhání dlouhodobé udržitelnosti. Zemřel tehdy jeden z mála zbylých členů odboru, pan Josef Nekovář z Ruse. Jeho rodině bylo vyplaceno pouhých 1 300 leva. Prameny se sice nezmiňují o částce, kterou pan Nekovář přispěl do „Vzájemnosti“, dá se však předpokládat, že nejspíš byla velice blízká částce, které se jeho rodina od odboru dočkala (Zápisy SVD 1937: 274).

Dá se předpokládat, že z hlediska postupně klesajících příspěvků se členství ve „Vzájemnosti“ už nadále nevyplatilo a zbytek členů opustilo odbor, který tímto zanikl. Jeho činnost byla přitom ovlivněna jak nedomyšlením krátkodobých, tak i dlou-

hodobých problémů, které s sebou idea vzájemného pojištění nese. Postupně se zvyšující náklady na správu a dlouhodobá neudržitelnost vyplácení vysokých příspěvků pozůstalým v případě stagnující či klesající členské základny byly zřejmě dva hlavní problémy, které „Vzájemnost“ nakonec odsoudily k zániku.

SHRNUTÍ

Menší organizace, které spadaly pod záštitu spolku „Čech“ a později „Československého národního domu T. G. Masaryka v Sofii“, byly zpočátku značně samostatné a jejich začlenění jako odborů krajské organizace proběhlo až po roce 1925, případně vznikly přímo jako odbory tohoto sdružení.

Nejvýznamnější z nich byl spolek dívek a dam českých, který byl v roce 1919 přejmenován na „České srdce“. Tato zprvu samostatná organizace byla založena dokonce před vznikem spolku „Čech“ a dlouhodobě se orientovala na podporu krajanů v hmotné nouzi. Někdy okolo roku 1927 byl založen také chudobinec, který v dalších letech zaujímal ústřední postavení v agendě sdružení. Až v roce 1933 ztratil tento spolek své autonomní postavení a stal se odborem „Československého národního domu T. G. Masaryka v Sofii“. V dalších letech jeho činnost postupně upadala, a to zejména kvůli zhoršující se ekonomické situaci v Bulharsku a v souvislosti se začátkem druhé světové války. Přesto byl význam dámského dobročinného odboru stále veliký, což dokládá také fakt, že byl po válce obnoven.

Období hospodářské krize v Bulharsku se stalo vhodnou dobou pro založení druhého dobročinného odboru krajského spolku s názvem „Baráčníci“. Původní nápad existence podpůrného sdružení, do kterého budou přijímáni jak muži, tak i ženy, měl značný ohlas. Nakonec však právě ekonomická krize způsobila jeho krátké trvání a postupný úpadek. Odbor „Baráčníků“ tak existoval pouze v letech 1932 až 1938 a jeho středobodem se stala podpora chudých žáků české školy v Sofii.

Velmi krátké trvání mělo pojišťovací sdružení a později odbor „Vzájemnost“. Původní myšlenka na vznik vzájemné pojišťovny však brzy narazila na své limity a již po prvním roce své existence začal odbor postupně upadat. Možnosti vzájemného pojišťování totiž z různých důvodů většina krajanů nevyužila a odbor, který vznikl v roce 1921, přestal existovat někdy po roce 1934.

Jak je patrné, pouze jeden z těchto odborů působil dlouhodobě u krajské komunity v Sofii. Přesto každý z nich odhaluje dobové myšlenky a snahy Čechů a poukazuje na určitá místa v spolkové činnosti, která z nějakého důvodu potřebovala zaplnit. Spolu se pak tyto odbory staly neodmyslitelnou součástí dějin krajské komunity v Sofii.

MONOGRAFIE

Amort, Č. a kol. 1980. *Dějiny československo-bulharských vztahů*. Praha: Academia.

Pospíšil, V. (red.). 1929. *Jubilejní ročenka československé kolonie v Bulharsku 1868–1928*.

Sofie: Družstvo Československého Národního domu T. G. Masaryka v Sofii.

Rychlík, J. 2000. *Dějiny Bulharska*. Praha: NLN — Nakladatelství Lidové noviny.

Беров, Л. и кол. 1991. *История на България. Том седми. Възстановяване и утвърждаване на българската държава.*

Национално-освободителни борби /1878–1903/. София: АИ «Проф. Марин Дринов».

ČLÁNKY Z DOBOVÝCH PERIODIK

- Brožka, J. 1921. „Před čtyřiceti lety“. *Československý obzor* I (18): 136–137.
- Charous, J. K 1922. „30. výročí založení spolku Čech. (Kus historie)“. *Československý obzor* III/2 (12): 11.
- Maršoun, A. 1923. „České srdce“. *Československý obzor* III, (12): 94.
- Anonym, 1921. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* I, (9): 66.
- Anonym. 1922. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* II. (6): 47.
- Anonym. 1923. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* III. (7): 55–56.
- Anonym. 1923. „Oslava pětiletého trvání Československé Republiky v Sofii.“ *Československý obzor* III. (24): 180.
- Anonym. 1924. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* IV. (5): 36–37.
- Anonym. 1924. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* IV. (7): 53.
- Anonym. 1924. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* IV. (9/10): 71.
- Anonym. 1924. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* IV. (18/19): 132.
- Anonym. 1924. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* IV. (20/21/22): 145.
- Anonym. 1924. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* IV. (23/24): 153.
- Anonym. 1924. „Návrh stanov pro československé stavební družstvo v Sofii.“ *Československý obzor* IV. (13): 89.
- Anonym, 1925. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* V. (2): 12–13.
- Anonym, 1925. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* V. (6): 57.
- Anonym, 1925. „Československá kolonie.“ *Československý obzor* V. (12): 119–121.

ARCHIVNÍ PRAMENY

- Archiv Muzea ve Vysokém Mýtě, archiv literární korespondence:
Škorpil 1881: inv. č. 3942 — dopis H. Škorpila tetě z 11. 3. 1881.
- Archiv Československého klubu T. G. Masaryka v Sofii:
Protokol SČ 1900: Protokol čtenářsko — zábavného spolku „Čech“ v Sofii. Kniha II. Sofia, 1900.
- Zápisy SVD 1932: Zápisy o schůzkách výboru družstva „T. G. Masaryka“ od 28. II. 1928 do 29. III. 1932.
- Zápisy SVD 1937: Zápisy o schůzích výboru družstva od 2. IV. 1932 do 23. IX. 1937.
- Zápisy SVD 1946: Československý národní dům v Sofii. Zápisy výboru. 7. X. 1937–15. V. 1946.

Emil Minčev absolvoval doktorský obor historie na Univerzitě Pardubice. Jeho dlouhodobým zájmem jsou dějiny krajanských skupin v Bulharsku. Své závěrečné práce, ale i řadu dalších studií věnoval zejména Čechům v bulharském Plovdivu a v Sofii. V současnosti působí jako nezávislý badatel.